

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.95>

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХУЛІГАНСТВА

Толкач А.М.,

старший викладач

кафедри кримінального права та правосуддя

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ORCID: 0000-0001-6776-1187

Толкач А.М. Кримінологічна характеристика хуліганства.

У статті здійснено кримінологічну характеристику хуліганства, кримінальна відповідальність за яке, передбачена статтею 296 Кримінального кодексу України. Зазначено, що хуліганство відноситься до кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності і виражається у явній неповазі до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю або винятковим цинізмом. Хуліганство може полягати у заподіянні тілесних ушкоджень, побоїв потерпілим, пошкодженні чужого майна, перешкоджанні нормальній роботі громадських закладів. Автор зазначає, що наразі відсутній вичерпний перелік хуліганських дій, тому у кожному конкретному випадку вирішується наявність конкретних протиправних дій.

Проведено кримінологічну характеристику хуліганства на підставі кримінологічних показників (кількісно-якісні показники: рівень злочинності та судимості, динаміка, структура; особистість злочинця; стать; час вчинення кримінального правопорушення).

Автором наведена статистика, надана Офісом Генерального прокурора із зазначенням кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 296 КК України за 2023 р. Встановлено, що кількість зареєстрованих випадків хуліганства з початку 2023 р. зростала у 12,5 разів. Проаналізувавши статистичні дані про хуліганство за чотири перших місяців 2024 р., зробили висновок про постійну динаміку зростання даного правопорушення у поточному році.

У дослідженні хуліганства, виокремили чотири категорії осіб: особи, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення; група осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; особи, які вчиняли хуліганські дії в стані алкогольного сп'яніння; неповнолітні, які задіяні у вчиненні кримінальних правопорушень. Найтривожніша ситуація з особами, які вчиняють хуліганство у стані алкогольного сп'яніння: постійне зростання свідчить про те, що високий відсоток протиправних дій вчиняється під дією алкоголю.

На основі дослідження склали портрет особистості хулігана злочинця. Це - особа чоловічої статі віком від 18 до 30 років, яка має середню освіту, неодружена, раніше не судима, непрацююча, матеріально не забезпечена, незадоволена своїм соціальним статусом, має зверхнє та зневажливе ставлення до оточуючих.

Зроблено висновок про те, що на сьогоднішній день, хуліганство є одним з найпоширеніших кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, що загрожує суспільству і потребує особливої уваги зі сторони правоохоронних органів.

Ключові слова: хуліганство, громадський порядок, особлива зухвалість, винятковий цинізм, тілесні ушкодження, особистість злочинця.

Tolkach A. Criminology characteristics of hooliganism.

The article provides a criminological characterization of hooliganism, criminal liability for which is provided for in Article 296 of the Criminal Code of Ukraine. It is noted that hooliganism refers to criminal offenses against public order and morality and is expressed in clear disrespect for society, accompanied by particular insolence or exceptional cynicism. Hooliganism can consist of causing bodily injuries, beating victims, damaging other people's property, and interfering with the normal functioning of public institutions. The author notes that there is no exhaustive list of hooligan actions, therefore the presence of specific illegal actions is decided in each specific case.

A criminological characterization of hooliganism was carried out on the basis of criminological indicators (quantitative and qualitative indicators: level of crime and criminal record, dynamics, structure; personality of the criminal; gender; time of committing the criminal offense).

The author used statistics provided by the Office of the Prosecutor General indicating the number of registered criminal offenses qualified under Art. 296 of the Criminal Code of Ukraine for 2023. It has been established that the number of registered cases

of hooliganism has increased 12.5 times since the beginning of 2023. Statistical data on hooliganism, which were analyzed for the first four months of 2024, concluded that there has been a constant dynamics of growth of this offense in the current year.

After researching such a crime as hooliganism, four categories of persons were distinguished: persons who previously committed criminal offenses; a group of persons who have committed criminal offenses; persons who committed hooligan acts while intoxicated; minors involved in criminal offenses. The most alarming situation is with persons who commit hooliganism while under the influence of alcohol: a constant increase indicates that a high percentage of illegal actions are committed under the influence of alcohol.

On the basis of the conducted research, we created a portrait of the criminal hooligan's personality. This is a male person aged from 18 to 30 years old, who has a secondary education, is unmarried, has no previous convictions, is unemployed, is not financially secure, is dissatisfied with his social status, has a superior and contemptuous attitude towards others.

It was concluded that today, hooliganism is one of the most common criminal offenses against public order and morality, which threatens society and requires special attention from law enforcement agencies.

Key words: hooliganism, public order, particular insolence, exceptional cynicism, bodily injuries, identity of the criminal.

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні відбувається збільшення соціально негативних явищ, які порушують громадський спокій. В результаті зростання насильства і жорстокості серед населення порушується громадський порядок, моральність, заподіюється шкода правам і законним інтересам громадян, суспільству та державі в цілому. До подібних проявів антигромадської поведінки належать кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності, одним із них є хуліганство. Вчинення даних кримінальних правопорушень свідчать про нагальну потребу захисту суспільної моралі у сфері шанобливого ставлення до прав людини. Вищенаведене актуалізує розгляд кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, яка може допомогти у розробленні дієвих шляхів їх попередження.

Кримінальна відповідальність за хуліганство передбачена ст. 296 Кримінального кодексу України (далі – КК України), згідно з якою: «Хуліганство є грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю або винятковим цинізмом» [1].

Якщо конкретизувати, то хуліганство може полягати у заподіянні тілесних ушкоджень, побоїв потерпілим, пошкодженні чужого майна, тривалому і наполегливому перешкодженні нормальній роботі громадських закладів тощо. Тобто, вичерпного переліку хуліганських дій немає, питання про наявність в діях особи даного складу злочину вирішується в кожному конкретному випадку. Нести кримінальну відповідальність за хуліганство може особа, яка досягла 14 років (ч. 2 ст. 22 КК України).

Мета дослідження - здійснити кримінологічну характеристику хуліганства, як одного із видів кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.

Стан опрацювання проблематик. Хуліганство, як кримінальне правопорушення проти громадського порядку було предметом аналізу у дослідженнях таких вчених, як В.В. Артюхова, К.І. Гевеленко, М.М. Єфімов, О.М. Калашнік, О.В. Козаченко, Ю.В. Князев, О.О. Кукшинова, О.М. Мусиченко та інші. Однак, кримінологічні показники, стан та тенденції даного виду правопорушень на сьогодні потребують подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Захист суспільної моралі є конституційним обов'язком держави та складовою захисту національної безпеки України. Захист суспільної моралі полягає в найбільш узагальненому вигляді у відродженні духовних цінностей українського народу, захисті та примноженні культурного надбання, збереженні національної та культурної спадщини, підтримці розвитку культури і мистецтва, протидії негативним явищам у соціально-духовній сфері.

КК України 2001 р. встановив відповідальність за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності в розділі XII, який спершу передбачав 13 статей (ст.ст. 293–304 КК) [1]. Сьогодні розділом XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» Особливої частини КК України передбачено 15 статей (статті 293–304 КК України), що містять 38 заборонювальних норм та 3 роз'яснюючі норми [2, с. 7], які доповнені двома примітками (ст. 301, 303 КК України). Заохочувальних чи компромісних норм даний розділ не передбачає. Структура заборонювальних норм традиційна: диспозиція та санкція [3, с. 110]. Отже, хуліганство відноситься до кримінальних правопорушення проти громадського порядку та моральності.

У кримінологічній теорії не існує однозначного погляду щодо критеріїв класифікації злочинності. На комплексному рівні розв'язанню цієї проблеми присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців, що працювали над

цією тематикою починаючи з радянських часів і дотепер. Для прикладу згадаємо деякі з таких праць.

В.В. Артюхова відзначає, що авторський колектив підручника «Кримінологія», за редакцією В.К. Звирбуля, класифікує злочини за домінуючою мотивацією, поділяючи їх на такі: корисливі, насильницькі та хуліганство, корисливо-насильницькі, умисні злочини, пов'язані з порушенням професійного обов'язку та необережні злочини [4, с. 104]. Об'єднуючи хуліганство в одну групу з насильницькими злочинами,, автори аргументують свою позицію тим,, що основним спільним елементом реалізації злочинної мети цих суспільно небезпечних діянь є насильство над особою [4, с. 105].

Одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень проти громадського порядку в Україні є хуліганство, що порушує громадський спокій, норми суспільної моралі, зневажає результати людської праці, посягає на фізичну й моральну недоторканність громадян, завдає шкоди здоров'ю потерпілих та їх власності. На ґрунті хуліганства нерідко вчиняються більш тяжкі злочини. Частина 2 та 3 ст. 296 КК України передбачає відповідальність за хуліганство, якщо воно було вчинене групою осіб, а також особою, раніше судимою за хуліганство, чи пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії [1].

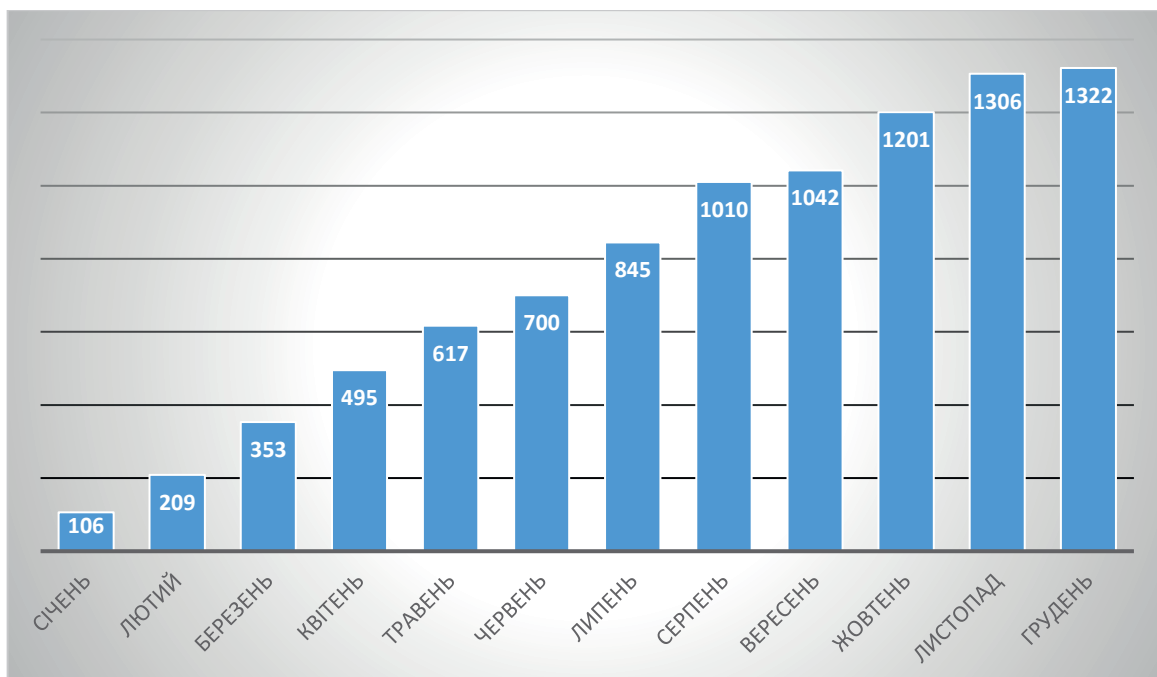
О. Калашнік на основі аналізу кримінальних справ зазначає, що в групі вчинюється 68,6% таких злочинів, найбільш поширеною формою вчинення хуліганства є бійка (43,6%), з нанесенням тілесних ушкоджень (18,1%) [5, с. 325].

Кримінологічний аналіз хуліганства, як кримінального правопорушення проти громадського порядку та моральності передбачає розгляд показників, до яких слід відносити абсолютні рівні злочинності та судимості, коефіцієнти злочинності та динаміку злочинності [4, с. 103]. На теперішній час коректніше говорити про показники кримінальної протиправності або кримінально протиправної активності, оскільки вищезазначеним розділом передбачено не лише злочини, але й кримінальні проступки.

Під показником рівня у кримінології розуміють кількісну характеристику, яка являє собою абсолютну кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх учинили, на певній території за конкретний проміжок часу (за місяць, квартал або рік) [6, с. 36]. Аналіз цього показника розпочинають із фіксації максимальних значень явищ,, що пов'язані безпосередньо з самими кримінальними правопорушеннями.

Відповідно до статистичної інформації,, яку надав Офіс Генерального прокурора, проаналізуємо кількість зареєстрованих випадків хуліганства помісячно за 2023 р. [7].

Діаграма «Кількість зареєстрованих випадків хуліганства помісячно за 2023 р.»

Діаграма складена автором за джерелом [7]

Як бачимо з діаграми, прослідковується динаміка щомісячного зростання хуліганства за 2023 р. Починаючи з 106 зареєстрованих випадків хуліганства у січні 2023 р. і закінчуючи 1322 випадками за грудень 2023 р. Таким чином, кількість зареєстрованих випадків хуліганства з початку року виросла на 1147%, або у 12,5 разів.

Проаналізувавши статистичні дані надані Офісом Генерального прокурора, за перші чотири місяці 2024 р., отримали таку картину:

- січень – зареєстровано 122 кримінальних правопорушень;
- лютий – зареєстровано 250 кримінальних правопорушень;
- березень – зареєстровано 368 кримінальних правопорушень;
- квітень – зареєстровано 475 кримінальних правопорушень [7].

Аналізуючи статистичні дані про хуліганство, як кримінальне правопорушення, можна зробити висновок про постійну динаміку зростання даного правопорушення у поточному році.

Важливу роль у дослідженні хуліганства, кримінологи відводять особам, які вчиняють протиправні дії. Виокремлюють чотири категорії осіб: особи, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення; група осіб; особи, які вчиняли хуліганські дії в стані алкогольного сп'яніння; неповнолітні або за їх участю.

На основі статистичних даних, респондентом яких є Офіс Генеральної прокуратури, щодо різних категорій осіб, які вчинили хуліганство за 2023 р. отримали такі дані [7].

Щодо осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, то протягом 2023 р. спостерігається незначна динаміка, а в кінці року суттєве зменшення. Стосовно групового вчинення хуліганства, то перших чотири місяці не було зареєстровано, а далі значні коливання і зменшення на кінець року. Тривожна ситуація з особами, які вчиняють хуліганство у стані алкогольного сп'яніння: постійне зростання свідчить про те, що високий відсоток протиправних дій вчиняється під дією алкоголю. І остання категорія стосується вчинення хуліганства неповнолітніми або за їх участю. За перших чотири місяці не було зареєстровано, а далі незначна динаміка кожного місяця.

Зі статистичною інформацією щодо регіонального поширення кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, їх поширеності в населених пунктах і впливу на них особливостей місцевості, у якій вони були вчинені, є певні проблеми. Це пов'язано з тим, що в сучасних єдиних звітах про кримінальні правопорушення в той чи інший рік мова про такі дані не йде.

Але, спираючись на певні тенденції розвитку криміногенної обстановки в Україні та наукові дослідження, можливо відзначити, що:

- хуліганство, як кримінальне правопорушення проти громадського порядку та моральності вчиняються більше в містах, ніж у сільській місцевості;
- серед населених пунктів, де більше поширені хуліганські дії виділяються обласні центри або міста обласного значення;

Таблиця «Вчинення хуліганства різними категоріями осіб за 2023 р.»

ст. 296 КК		Хуліганство		
місяць	Особа, які раніше вчиняли кр. правопорушення	Групою осіб	В стані алкогольного сп'яніння	Неповнолітні або за їх участю
січень	1	0	7	0
лютий	5	0	14	0
березень	13	0	19	0
квітень	19	0	32	0
травень	14	23	31	5
червень	52	36	106	13
липень	59	38	121	17
серпень	45	1	98	12
вересень	51	1	110	15
жовтень	54	63	120	15
листопад	111	2	131	17
грудень	64	2	138	20

Таблиця складена автором за джерелами [7], [9].

- найчастіше фіксуються випадки хуліганства в Харківській, Дніпропетровській,, Вінницькій, Львівській областях та м. Києві;

- найменший рівень злочинності зафіксований у Чернігівській, Черкаській, Рівненській та Полтавській областях.

У межах кримінологічної характеристики хуліганства важливо розглянути особистість злочинця. Встановлено,, що 95,2% засуджених за хуліганство є чоловіки, і лише 4,8% – жінки. Особам,, які вчиняють хуліганство, притаманні такі риси,, як рішучість,, неконтрольованість дій,, агресивність,, самовпевненість через фізичну перевагу [8, с. 203].

Найбільш поширена вікова група серед хуліганів – особи віком від 19 до 25 років (38,1%). На другому місці – особи від 26–30 років (17,9%), на третьому – 31–35 років (13%). При цьому варто звернути увагу на категорію неповнолітніх хуліганів (осіб від 14 до 18 років),, кількість яких становить 11,2% [9].

О.О. Кукшинова зазначає, що: «Спосіб учинення хуліганства характеризується тим, що лише чверть даних діянь вчиняється за попередньою підготовкою, класичним прикладом якої є футбольне хуліганство, коли заздалегідь відомі час та місце проведення заходів» [10, с. 117].

Дослідивши статистичні дані, М. Єфімов дійшов висновку, що найбільш розповсюдженими способами вчинення хуліганства є цинічні рухи тіла у поєднанні з нецензурною лайкою, публічне оголення частин тіла, створення шуму та порушення спокою громадян [11, с. 209].

Судова практика свідчить про те,, що 97,5% осіб, засуджених за хуліганство, є громадяни України, а, 2,5% – громадянами інших країн (російської федерації,, Азербайджану та ін.).

Слід відмітити,, що 76,8% осіб, засуджених за хуліганство, не перебували у шлюбі,, інші 23,2% – на момент вчинення злочину були одружені. Також 22,7% хуліганів мали на утриманні неповнолітніх дітей.

Вищу або незакінчену вищу освіту мали 17,5%; у переважній більшості засуджених була повна загальна середня освіта (36,6%);, професійно-технічна (26,8%) та базова загальна середня освіта (17,5%) [8, с. 203].

Матеріали кримінальних проваджень засвідчують,, що особи, яких було засуджено за вчинення хуліганства, передбаченого ч.ч. 1–4 ст. 296 КК України,, 77% від загальної кількості засуджених перебували під час вчинення кримінального правопорушення в стані алкогольного сп'яніння. Суди у всіх цих випадках стан сп'яніння визнавали обставиною,, яка обтяжує покарання. Проте ні на вид,, ні на розмір покарання – ця обставина не вплинула [12, с. 171].

Отже, виходячи з вищеведеного, можна скласти умовний, більш узагальнюючий, середньостатистичний портрет особистості хулігана злочинця. Це особа чоловічої статі віком від 18 до 30 років, яка має середню освіту, неодружена, раніше не судима, непрацююча, матеріально не забезпечена, незадоволена своїм соціальним статусом, має зверхнє та зневажливе ставлення до оточуючих.

Висновки. Таким чином, хуліганством є грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Основний безпосередній об'єкт хуліганства – громадський порядок. Його додатковим факультативним об'єктом можуть виступати здоров'я особи, авторитет органів державної влади, громадська безпека.

КК не пов'язує наявність хуліганства з його вчиненням у громадських місцях. Таким чином, громадський порядок може бути порушений і за відсутності сторонніх осіб чи у присутності лише потерпілого (вночі, у безлюдному місці, в квартирі). Однак вчинення хуліганських дій у присутності інших людей, в обстановці проведення публічного заходу (футбольний матч, концерт) є однією з ознак, яка вказує на грубість порушення громадського порядку.

Кримінологічна характеристика хуліганства свідчить про відносно стійку антисуспільну спрямованість особистості, що вчиняє такий вид кримінальних правопорушень, не нормативність поведінки, орієнтованість на посягання прав інших людей шляхом вчинення загально-кримінальних протиправних діянь, у тому числі із застосування насильства над особою.

На сьогоднішній день – хуліганство є одним з найпоширеніших кримінальних правопорушень, що загрожує громадському порядку і потребує особливої уваги зі сторони правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Кримінальне право України: Загальна частина: конспект лекцій-довідник. Миколаїв: Іліон, 2017. 298 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України За заг. ред. В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушка. Київ: Форум, 2005. Кн. 1. 750 с.
4. Артюхова В.В. Хуліганство: характеристика за кримінально-правовими та кримінологічними критеріями. *Часопис*

- цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 6(33). С. 103–115.
5. Князев Ю.В. Проблемні питання здійснення досудового розслідування групового хуліганства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 323–330.
 6. Кримінологія: питання та відповідь. Кол. авторів: Авдеев О.О., Васильєв А.А. та ін. за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2015. 324 с.
 7. Офіційний сайт Генерального прокурора. Статистика URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 07.05.2024).
 8. Артюхова В.В. Особа злочинця-хулігана (за матеріалами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона діяльність*. 2016. № 1. С. 197–204.
 9. Статистична інформація рівня злочинності в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yakzminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokax> (дата звернення: 04.05.2024).
 10. Кукшинова О.О., Заснов І.О. Методика розслідування хуліганства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. С. 115–120.
 11. Єфімов М.М. Способи вчинення хуліганства як елемент криміналістичної характеристики злочину. *Право і суспільство*. 2011. С. 206–210.
 12. Гевеленко К. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності. Новітні кримінально-правові дослідження 2021: Альманах наукових праць / за ред. проф. Є.Л. Стрельцова, проф. О.В. Козаченка, О.М. Мусиченко. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА», 2021. С. 166–172.